

ביאליסטוק – קזחסטאן- קריית ביאליסטוק

מאמר שנכתב ע"י מיכאל פליקר ופורסם בכרך 3 בספר "יהודי ביאליסטוק" ב-2000.

עריכת הספר בוצעה ע"י: פרופ. אדם צ'סלאב דוברונסקי.

הוצא ע"י הוצאת "Offset-Print", רחי. ברונייבסקי 14, ביאליסטוק.

תורגם ב-2022.

מומן ע"י:

ארגון להיסטוריה של פולין בביאליסטוק, חברת בנייה "Wersal Podlaski", עיריית ביאליסטוק ומר אהוד ברוניצקי.

עמוד 34

משפחתו של אבי יעקב פליקר (Jakub Flikier) מוצאה מזבלודוב (Zabludow). סבי פייבל היה ידוע בכינויו פייבל –קוזאצ'וק. כינוי זה ניתן לו אחרי הפוגרום הגדול בביאליסטוק ביוני 1906. יהודים יצרו אז קבוצות הגנה וסבא שלי השתתף והיה נוהג לציין שגם הוא יש לו כוחות כמו לקוזקים. ובאמת היה הוא מאד לוחמני ונבון ובאמץ רב התמודד עם הקוזקים של צאר.

אבא שלי התחיל את חיי הנעורים שלו בעבודה קשה בחברה שייצרה מעור. כל כך הצליח והרוויח שפתח עסק עצמאי והתחיל בייצור שמן. התייחס לעבודתו החדשה מאד ברצינות ותמיד עקב אחרי התפתחות של הטכניקה וטכנולוגיה וכבר לפני 1939 הוקם בית זיקוק לייצור שמנים למזון והוא היה שותף בו. בית חרושת ראשון היה ברחוב צ'שינסקה 2 (Cieszynska 2) ובו עבדו שלוש משמרות וייצרו שמן מזרעי פשתן, לפתית (ממנה מפיקים היום שמן קנולה) 9 וסויה. בשנת 1935 הוקם בית זיקוק חדש ברחוב בוטאניצ'נה 8 (Botaniczna) פינת 9 Artileriyska. בית זיקוק זה נחשב לאחר

החדשניים ומוצלחים בפולין, היה לו אפילו רמפה לרכבת. סובייטים וגרמנים העסיקו בבית זיקוק זה 500 עובדים. הבניין דרך אגב קיים עוד היום.

אימא שלי, הייתה אף היא ביאליסטוקאית מלידה, אישה מלאת מרץ. הייתה פעילה מאד בארגונים להגנת הנשים וזכתה לכבוד רב. פשוט היה לה לב טוב ותמיד עזרה לא על מנת שישבחו אותה אלא מתוך רצון עמוק לעזור. אבא שלה אליאש היה בעלים של חנות קטנה לחבלים ומחצלות בשוק Sienny.

ב-1995 ראיתי את המקום העלוב הזה אשר נמצא על יד מקום למים לסוסים. שם כשהייתי ילד קטן רצתי לסבא שהיה נותן לי כמה גרושים לממתקים.

עמוד 35

גם סבתה גננדל (Genendel) היה לה רצון עז לעזור לנצרכים.

היא הייתה במיוחד ידועה באיסוף כספים, מוצרי מזון ודברים אחרים שהיו זרושים בזמן האבל לנפטרים עניים וכן היא הייתה ידועה במיוחד בהכנת הנדוניה ליהודים עניים שרצו להתחתן. כאדם מבוגר כבר הייתה באופן עצמאי סוחבת חבילות למרות שלא היה כבר בשבילה מאמץ קל. אני זוכר איך טלפנו אליה עם מידע על עוד נפטר שצריך לעזור למשפחתו בימי השבעה.

ותכונות אלה ירשה אימי מסבתי (אימה).

במשך מספר רב של שנים התגוררנו בבניינו של סבא אליאש, כפי שהוא נקרא "בית פליקר". ובאמת, גם הייתה כיכר פליקר, כי בחצר עמדו הרבה בתי עץ בהם התגוררו עוד קרובים של המשפחה. היה בביאליסטוק עוד בית אחד "בית פליקר" ברחוב סוחה (Sucha). אבא שלי בנה בית משפחה חדש חדש ברחוב מלינובה 19 (Mlynowa 19). גם היום אפשר לבדוק עד כמה זה היה פרויקט מרשים. אחד מהבתים הכי יפים בביאליסטוק לפני המלחמה, שסביבו גדלו פרחים, עצי פר, שיחי שיטה ולילך. תמיד אני חושב על הבית הזה למרות שזה רק היסטוריה.

אז מה היה גורלם של משפחתי? סבא אליאש נפטר עוד בזמן של הסובייטים (1939-1941), אשתו סבתה שלי כנראה בגטו, אין לי מידע מדויק. כנראה אחי שלמה ואשתו נשלחו והושמדו בטרבלינקה ובנם מאיר נחנק בבונקר. הוא היה רק בן 4, וכנראה בכה. אנשים מבוהלים שהתחבאו בבונקר החליטו

שזו הדרך היחידה לנטרל אותו אחרת הנאצים היו מגלים את המחבוא. שלמה עצמו שרד את התקופה הסובייטית (1939-1941) כמומחה שעבד בבית מלאכה של עור ברחוב Koscielna 4 (קוסצ'לנה 4). גם אחותי היפהפייה רחלה שסיימה את בית הספר הגבוה למסחר בוורשה שרדה תקופה זו ועבדה כמנהלת חשבונות עד 1941. על שאר קרובי משפחה שלי אספר בהמשך. אחי המבוגר יותר יצחק נשלח לרוסיה וניסה לברוח לאיראן (פרסיה) אך נתפס ע"י NKWD (בהמשך נקרא KGB). נתנו לו אפשרות להמשיך לחיות ולהצטרף לאוגדה של הארמיה האדומה זה היה גיהנום עלי אדמות ומוות ארב כל יום. בסוף הוא נפצע קשה מאד ועד סוף ימי חייו סבל מכאבי ראש איומים. יצחק הגיע ב-1950 לישראל ונפטר ב-1987.

עמוד 36

עכשיו אתחיל לדבר על עצמי. נולדתי ב-20 בינואר 1921. הורי לא ידעו בדיוק איזה סוג של השכלה להקנות לי. היו שלוש אפשרויות: בשפה עברית, ביידיש ובפולנית. בהתחלה היה איזה שהוא בית ספר ביידיש ולאחר מכן בית ספר מאד מכובד דרוסקין (Druskin Gymnasium) וזה אומר שדובר בהשכלה מתאימה לזמן והייתה בשפה פולנית. לעומת זאת על מנת לשמר את רוח הקודש והדת היה לי מורה פרטי. גימנסיה עברית ישר לא בא בחשבון וזאת עקב הימצאותה רחוק יותר מאזור המגורים שלנו. חבל, כי עם עברית טובה יכולתי להתארגן הרבה יותר בהצלחה כאשר הגעתי לישראל.

עד היום יש לי קצת בעיות בכתיבה בעברית ואילו שפה פולנית הוכיחה את עצמה מאד חשובה במיוחד בקשרי שיצירתי עם הנציגים של ארגוני הדורות של הביאליסטוקאים לאחר המלחמה. לזה גם היה ערך רב בזמן הקמת האנדרטאות ב-1993 ברחוב ז'אביה (Zabia) ושנתיים מאוחר יותר ברחוב סוראסקה. במקום הראשון היה בית הקברות היהודי ובמקום זה רצחו הגרמנים את 70 מנהיגי המרד. במקום השני ברחוב סוראסקה הוקמה האנדרטה במקום שבאדמתו היה אפרם של יהודים שנשרפו בבית הכנסת הגדול ביוני 1941.

אני זוכר מצוין את נסיעותי לביאליסטוק במחצית שנות התשעים, זוכר את התרגשותי, דאגותי אבל גם את רגעי ההנאה. אני רוצה גם, כאדם שתהיה שותף אחראי להקמת שתי האנדרטאות אשר הנציחו את גורלם של יהודי ביאליסטוק עוד פעם נוספת להדגיש את יוזמתם וסיוע שקבלנו משלטונות העיר ותושביה.

מלחמת העולם השנייה הפסיקה את שנות האושר שלי. הייתה לנו משפחה גדולה, תנאי חיים מצוינים, דירה מאד יפה, ולא ציפינו ולא הרגשנו שום אסונות עתידיים. ופתאום החל השינוי, כמו רעם משמים בהירים, כל הטוב של חיינו, כל הטוב שהיה בנו ומסביבנו התנפץ.

כולם דברו על כך שסובייטים תמכו ועזרו ליהודים. כלפינו הם דווקא גילו עוינות, עיקלו את הבית חרושת שלנו, לקחו חלק ממקום המגורים שלנו, אסרו על אבא שלי לצאת ולהימצא בתחום בית חרושת לזיקוק. בשנת 1939 הם אסרו את אבי, שדדו את התכשיטים, שעונים, רדיו, פטפון ושאר דברי ערך. מספר רב של פעמים הייתי ניגש לבית הסוהר בביאליסטוק על מנת לראות את אבי ולדעת מה קורה לו. בסוף נתפסתי ע"י הרוסים והכניסו אותי למבנה מאד קר.

עמוד 37

בבוקר הגיע איזה שהוא פקיד, תפס אותי בצווארון ונתן לי בעיטה "במקום הידוע". הרבה יהודים היו קורבנות של השלטון החדש הסובייטי, כי נחשבו כמתנגדי השלטון וקומוניזם ובכלל כאלה שאי אפשר לסמוך עליהם. בין אלה להפתעתי היו גם יהודים שהעבירו עלינו בקורת ואני זוכר אחד מהם שהסתכל בחשד על מפת פלשתינה שהייתה תלויה אצלי בחדר.

לאחר מאסרו של אבי היינו חייבים לעזוב את הבית, נדדנו בעיר וחיפשנו איפה לגור. לצערנו, באותו זמן סבא היה חולה והיה זקוק לטיפול אינטנסיבי. בבית ספר שלי שינו לא רק את השפה שבה לימדו את המקצועות (מפולנית לרוסית) אלא כל האווירה השתנתה.

כמה חודשים מאוחר יותר, הסובייטים באו לאסור את אימי, אותי ואת אחי יצחק. היה זה אפריל 1940. אימא שלנו גרה לחוד מאתנו אז נפגשנו בקרון שעמד לנסוע למערב.

על אבא היה לנו מידע אז שהוא היה אסור בבית הכלא במינסק, ישב שם די הרבה זמן וזה מוזר. כנראה ישב שם עד להתקפת הגרמנים על ברית המועצות. עם כיבוש עיר הבירה הביילורוסית (מינסק) החליט אבי ללכת ברגל לביאליסטוק. אני יכול רק לתאר לעצמי כמה הוא סבל וכמה פעמים המוות איים עליו. החזית התקדמה למערב והוא בכלל רצה להגיע למזרח והוא הגיע והיה בגטו בביאליסטוק. באם הוא נהרג בגטו או באחד המחנות זה אני לא יודע.

בקרב אלה שנשלחו

ההסעות לסיביר החלו כבר מפברואר 1940. הרוסים היו מגיעים בלילה ופקדו לארוז מהר. למזלנו היו ביניהם גם אנשים הגונים והדריכו אותנו מה כדאי לקחת. לאחי אמרו לו אפילו לחזור ולקחת שמיכת פוך ומעיל חם. אני הכנתי אוסף תמונות של המשפחה ומזכרות בעלות ערך אלה נשארו אתי עד היום.

נסענו לתחנת הרכבת במכונית ושם חיכינו עד שקרונות יתמלאו. הנסיעה ארכה 18 ימים. יחד אתנו נסעו משפחות של קצינים פולניים ופקידות בכירה. אני זוכר מקרה, כאשר על אחת התחנות ניגש אלינו אדם קשיש ושאל ברוסית האם יש לנו לחם. הוא אזרח ברית המועצות הגדולה בקש מאתנו האסירים חתיכת לחם. תמונה אחרת שזכורה לי. עברנו את הנהר וולגה (Wolga) ואחת הנשים התחילה לשיר שיר על נהר זה. נהרות תמיד עושים רושם אבל הרי לא נסענו לטיול. היינו מלוכלכים ומלאי כינים ומאד מדוכאים וכך תשושים מהתנאים הפרימיטיביים הגענו: לנהר אירטיש (Irtysch river) לעיר Pawlodar.

עמוד 38

על כל אלה שנשלחו לקזחסטאן יש הרבה סיפורים וספרים. עבדנו בהתחלה בקולחוז פולני צ'רלולסק (Czerlulesk). למדתי שכרועה צאן אני אחראי על כל עגל. הייתי צריך ללמוד כל זה כי כמובן לא היה לי שום ידע בחקלאות. במצב קשה זה הייתה אפילו תכנית לברוח, שיתפתי פעולה בעניין הבריחה עם כמה פולנים מהם אני זוכר רק את אדון שומסקי (Szumski). הצרות חיברו אותנו דווקא עם הפולנים. רוסים היו מעלינו מטעם הממשלה ותמיד הפגינו עליונות. עם קאזאחים היה שונה ועם הזמן הוטב. רק בהתחלה כל המקומיים חשבו והאמינו בכך שאנחנו אויבים פוליטיים ומרגלים אבל לאחר מכן חל שינוי, היה מסחר זעיר בינינו, שיתוף פעולה בעבודה.

אנחנו רצינו ביחד להינצל מרעב ולהילחם נגד מחלות. במשך כמעט שנה קבלנו חבילות מאחותי. יהודים מבוגרים התקבצו בזמן החגים והתפללו מה שלפעמים גם היה מעורר חשדות של המקומיים. המצב שלי השתפר כאשר הלכתי לבית ספר. לאחר סיום הבית ספר כאשר כבר ידעתי רוסית לא רע, התחלתי לעבוד ב-Pawlodar במשרד חברת התחבורה. מצב החיים הכי קשה היה בתקופה שבה שלטה מחלת טיפוס.

אחי לא הצליח למצוא עבודה נורמלית והחליט לברוח. על תוצאות בריחתו כבר סיפרתי לעיל. אימא עסקה בתווך במסחר בין כל הצדדים והיו לה קשרים טובים עם רוסים.

הטבה ממש הרגשנו לאחר קבלת "חנינה". הגיעה אלינו גם עזרה שאורגנה ע"י השגרירות של פולין בעיר קויבישב (Kuybyshev). היו אלה בגדים, שמיכות, מזון ממתקים. כל זה חולק ע"י וועדה

שנבחרה לצורך העניין. באופן כללי המצב בקזחסטאן נהיה יותר רע, שלט רעב. תמורת הבגדים שקבלנו קנינו פרה. הביאו אותה מכפר מה שעלה לי עוד שני שקי חיטה וגרעינים. לאחר מכן עוד מספר פעמים החלפנו בגדים תמורת פרות. הפרות היו בעלות ערך רב בשבילי ואימי.

לאחר מכן אני זוכר שקבלנו דרכונים, עדיין נתקלנו בהרבה צרות אבל נהיה יותר קל להתארגן. נשמרו בזיכרוני זיכרונות מימי החגים, ימי שוק לשם הלכתי על מנת לעזור לאימא, והפרדות מכל אלה שנסעו להילחם בחזית. לא הרגשנו ב-Pawlodar את הפעילות של ארגון הפטריוטים הפולנים. אני עדיין האמנתי לשוב לפולין אבל גם חששתי מה אמצא שם.

עמוד 39

היו דיבורים שבפולין מחכים ליהודים פולנים עם מכוונות ירייה. יהודי אחד מאוסטרוב מאזובייצקי שעבד בתחנת הרכבת, הצליח להגיע לביאליסטוק וחזר אלינו במשך זמן רב לא רצה לדבר ולספר וזאת למרות בקשותינו ותחנונינו. אחרי מספר שבועות ניגש אלי ואמר: הבית שלכם עדיין קיים. הבית קיים אבל מה עם האנשים, איפה הם, על זה לא סיפר. כמובן לא יכולתי לחשוב או לנחש על השמדה. מאחי קבלנו מספר רב של מכתבים שהיו מאד מדכאים: השמים שחורים ולא ברור מה מחכה לנו.

בפולין אחרת

הדרך חזרה לפולין הייתה די רגועה ובמרץ-אפריל הגענו לשצ'צין (Szczecin). נסעתי לביאליסטוק על מנת לבדוק ולחקור ומיד אחרי יום אחד חזרתי. ראיתי חורבות והריסות ואנשים שהיו גמורים והרוסים בגלל המלחמה. לא יכולתי לסבול מראות אלה. בשצ'צין שהיתי עד מאי 1950. כאן התחתנתי וכאן נולד בני. הרווחתי די הרבה כסף בשותפות עם אריסטוקרט פולני אמיתי שהיה לו בית חרושת לשמן בוורשה. איך שהוא עלו עלינו שלטונות מס והיינו צריכים לסגור את העסק. חזרתי לשצ'צין ובתנאים די פרימיטיביים התחלתי לייצר לק. אפשר היה איך שהוא לחיות מזה אבל התחילו לעסוק בזה כל מיני עסקים קטנים אז נתקבלתי לעבודה בחברת הבנייה.

קריית ביאליסטוק

לועד שכרגע מנהל את ענייני ביאליסטוקאים יש הרבה קשיים. האנשים מזדקנים, הם פעילים פחות והדרישות רק גדלות. יש בינינו הרבה אנשים ללא משפחות והרבה סטודנטים הזקוקים לסיוע כי שכר הלימוד די גבוה. ואלה שעוזרים לנו לאט לאט "מתפוררים". בוועד יש 5 חברים ואני הכי מבוגר ביניהם ועלי כל האחריות. לגייס אנשים צעירים זה לא קל כי הם עסוקים בקריירה שלהם, עבודה

וילדים. לא יודע איך הכל ייראה כאשר אני כבר אחסר. הצלחתי להחזיר ולתחזק את הבית המשותף שלנו במצב טוב. חבל אם ייפול לידיים לא מתאימות.

במשך עשרים שנים בהם ניהלתי את הארגון אספנו הרבה מסמכים מקוריים בעלי ערך. האם זה ילך לאיבוד? צריך לחשוב על בחירות חדשות וחיפוש מתנדבים חדשים.

ויש לנו את הפעם בשנה שכולנו מתאספים ונזכרים בעיר בה נולדנו. אנחנו עושים את זה ביום חיסול גטו ביאליסטוק כלומר ב-16 באוגוסט או בסביבות תאריך זה צריך לחשוב על כך שאולי לא יהיו יותר פגישות כאלה אבל בכל זאת מה יהיה עם המסמכים אותם אספנו במשך שנים. לא רוצה לחשוב על האיום שזה ילך לאיבוד.

היום הכי גרוע בשבוע בשבילי זה שבת כאשר מגיע הזמן ללכת להתפלל בבית הכנסת. אז אני רואה את ההבדל בין מה היה לפני 20, 40 שנה ומה מצבה היום. אלה שמגיעים בדרך כלל להתפלל הם בודדים. את מקומם תופסים חברים צעירים אבל ממקום אחר לגמרי. נוצרות בעיות כי אנחנו התפללנו כפי שהיה מקובל בביאליסטוק. החדשים באים מארצות שונות, המגיינות שונות וגם ההרגלים. הם עדיין מכבדים את השיטות שלנו אבל גם זה ישתנה.

ישנו הארגון שלנו בישראל. יש עוד ארגון ביאליסטוקאים באוסטרליה ועקבות של ארגון בארגנטינה. בקנדה ובדרום אפריקה אין כבר אף אחד. אנשים בודדים עדיין נמצאים בגרמניה וצרפת. ידוע לנו שהם עדיין מנסים לבקר את ביאליסטוק אבל הקשרים אתם מאד רופפים. אפילו עם הארגון הגדול ועשיר בארה"ב הקשר הוא כבר רופף. יש להם שם בית אבות של ביאליסטוקאים המנוהל ע"י אנשים צעירים יותר. הדור השני איבד כל קשר עם הדור הראשון של המבוגרים אלה שהיו ממקימי הארגונים גם עם אלה בישראל.

זה קורה גם בגלל השפה. באוסטרליה וארה"ב הכל מתנהל באנגלית כמובן, אבל אני מוכרח להדגיש ולציין שהנציגים מארה"ב עדיין מגיעים לפגישות ועזרו לנו בהקמת האנדרטאות בביאליסטוק. אנחנו מקבלים מהם גם עיתון פעמיים בשנה.

בקריית ביאליסטוק בישראל בידיים שלנו עדיין נמצא חצי מחלקות נדל"ן. חלק ממשפחות מוכרים אותן ועוברים לבתים מודרניים. לעבר עדיין קושרים אותנו שמות הרחובות: הרב מוהליבר, גיבורי המאבק בגטו, טננבאום, חזנוביץ, קפלנסקי. אנחנו גם נהנים משיתוף הפעולה עם עיריית יהוד אליה שייכת קריית ביאליסטוק. עדיין נמצאת הטבלה הגדולה עם השם ביאליסטוק ותאור מקור השם. אנחנו לא משתתפים ולא מעורבים בפוליטיקה וגם בבחירות לעירייה זו החלטה אישית של כל אחד לחוד.

מיכאל פליקר